

Türk Resim Sanatında Gerçeküstücü Ressamlar

Yazar: Hrant Melih SUCİ

Hrant Melih SUCİ

TÜRK RESİM SANATINDA GERÇEKÜSTÜCÜ RESSAMLAR

ISBN 978-605-318-865-0
DOI 10.14527/9786053188650

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2017, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Mayıs 2017, Ankara

Yayın-Proje: Özlem Sağlam
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Ciltevi A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
(0312 394 55 91)

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

Hrant Melih SUCİ

1986 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğretimini İstanbul'da tamamladı. 2009 yılında Özel Doğuş Üniversitesi Sanat Tasarım Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümünü bitirdi. 2015 yılında Özel Işık Üniversitesi Sanat Kuramı ve Eleştiri Yüksek Lisans Bölümünü tamamladı. 2017 yılında Özel Doğuş Üniversitesi Plastik Sanatlar Bölümünde 2. yüksek lisansını tamamladı. Bir dönem kısa filmle uğraştı ve 2009 yılında *İstanbul'un Yüksek Mirası* adlı kısa film ile 2009 İstanbul Kısa Film Festivali'ne katıldı. Futbol, sinema ve sanat ilgi alanlarıdır.

ÖN SÖZ

Sanat akımları, tarihin akışı içerisinde zamanın ruhuna, ekonomik şartlara, devrimlere, toplumun anlayışına uyumlu bir şekilde gelişmiştir. İlk çağlarda mağaralarda çizilen resimlerden günümüze kadar gelindiğinde, tarihin sınıflandırılmış dönemlerinde, sanat akımları, sanat tarihçileri ve sanat uzmanlarınca kategorize edilmiş; her bir çalışma belirli bir sanat akımıyla ilişkilendirilmiş ve belirli bir sanat akımı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sanatçılar eserlerini bir akıma ait olmak üzere ortaya koymamaktadırlar; Sanatçıların ürettikleri eserler sanatçıyı bir akıma ait kılmaktadır. Gerçeküstücü sanat akımı sadece sanat tarihini değil edebiyat, resim, tiyatro gibi birçok sanat dalını kapsamaktadır. Andre Breton'un kurduğu "Manifeste du Surrealisme" dergisinde gerçeküstücülük akımını bilinç ile bilinçdışı arasındaki bir etkileşim şeklinde tanımlaması; Breton'un Sigmund Freud'un bilinçaltı teorilerinden etkilendiği görüşünün benimsenmesine yol açmıştır. Breton aynı dergide gerçeküstücülük kavramını dış etkenlerle ilişkisi olmayan, tamamıyla doğal bir eylem olarak değerlendirmektedir. Gerçeküstücü sanatını gerçeğin dışına çıkmak olarak değil, gerçeğin görünmeyen yüzünü yüzeye çıkarma olarak ifade etmiştir. (R & Koca, 2012) Sürrealist (gerçeküstücü) ressamlar eserlerini Freud'un bilinçaltı ve psikanaliz yönteminden esinlenerek yaratmışlardır. Akımın öncü ressamları, Salvador Dali, Pablo Picasso, Paul Delvaux gibi dünyaca ünlü ressamlardır. Gerçeküstücü resimler bilinçaltına yolculuk, bilinen gerçeklik ile ilişkili olarak bilinmeyen bir dünyaya ait imgelerle dolu olduğundan sürrealist ressamların eserleri genel olarak daha çok ilgi görmüştür. Çalışmamızda gerçeküstücü sanat akımının diğer sanat akımlarıyla farkı ortaya çıkartılmıştır, diğer sanat akımlarının kendi özgü özellikleri ile kıyaslandığında gerçeküstücü resimlerin çağın ruhuna uygun olarak nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur. Bu amaca bağlı olarak Türk sürrealist resminde öncü ressamların yaşamları ve eserleri, bu eserlerin anlamları incelendi. Sonuç olarak dünyadaki sanat akımı etkileşimlerinden Türk sürrealist ressamların nasıl etkilendiği incelenmiş, gerçeküstü yaratımlara

neden yakın oldukları, eserleri incelenerek anlaşılmaya çalışılacaktır. Ayrıca Türk sürrealist ressamların bu akıma herhangi bir yenilik getirip getirmediikleri de bu tezin amaçları arasındadır. Bu tezde emeği geçen saygıdeğer Prof. Nazan Erkmen hocama ve desteğini esirgemyen aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında.....	iii
Ön Söz.....	v
Giriş.....	1
Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	6

1. BÖLÜM

SANATSAL AKIMLAR VE GERÇEKÜSTÜCÜLÜK

1. Sanatsal Akımlar ve Gerçeküstücülük.....	9
1.1. Akımların Tarihçesi.....	11
1.2. Akımlar	12
1.2.1. Klasisizm.....	12
1.2.2. Barok	13
1.2.3. Neoklasisizm	18
1.2.4. Realizm.....	21
1.2.5. Empresyonizm	26
1.2.6. Post-Empresyonizm	31
1.2.7. Puantilizm.....	32
1.2.8. Fovizm.....	32
1.2.9. Kübizm	34
1.2.10. Ekspresyonizm	36
1.2.11. Sembolizm	37
1.2.12. Fütürizm	39
1.2.13. Konstrüktivizm	43
1.2.14. Süprematizm	46
1.3. Gerçeküstücülük	47
1.3.1. Gerçeküstücülüğün Tarihçesi.....	54
1.3.2. Gerçeküstücülüğün Etkileri.....	55

1.4. Dünya Çapında Bazı Gerçeküstücü Ressamlar ve Çalışmaları	56
1.4.1. Salvador Dali	56
1.4.2. Rene Magritte	60
1.4.3. Paul Delvaux.....	63
1.4.4. Max Ernst.....	64
1.4.5. Giorgi De Chirico	67
1.4.6. Pablo Picasso	69

2. BÖLÜM

TÜRK RESİM SANATINDA GERÇEKÜSTÜCÜLÜK

2. Türk Resim Sanatında Gerçeküstücülük	75
2.1. Türk Resim Sanatında Gerçeküstücülük Etkilerinin Görülmeye Başlanması.....	75
2.2. Türk Gerçeküstücü Ressamlar ve Çalışmaları.....	80
2.2.1. Erol Deneç	80
2.2.2. Nuri Abaş.....	84
2.2.3. Mustafa Yüce	86
2.2.4. Firdevsi Feyzullah.....	87
2.2.5. Hasan Behzat Feyzullah.....	89
2.2.6. Ertuğrul Ateş	90
2.2.7. Gürkan Coşkun (Komet)	92
2.2.8. Alaattin Aksoy.....	95
2.2.9. Nazan Erkmen	96
Sonuç.....	103
Kaynaklar.....	107

RESİM DİZİNİ

Resim 1: Jean Arp, Squares Arranged According to the Laws of Chance, 1916-17	3
Resim 2: Richard Huelsenbeck, Anno, 1957.....	3
Resim 3: Tristan Tzara, Le coeur & Gaz, 1923.....	4
Resim 4: Marcel Janco, The Cats.....	4
Resim 5: Emmy Hennings, Visionary Portrait, 1917.....	5
Resim 6: Francesco Hayez, Laocoön, 1812.	12
Resim 7: Raffaello Sanzio, Madonna Sistina, 1512-14.....	14
Resim 8: Titian, Flora. 1515/20 (Klasisizm – Viyana Müzesi)	15
Resim 9: Johannes Vermeer, İnci Küpeli Kız, 1665 (Barok - Mauritshuis).	15
Resim 10: Rembrandt van Rijn, De Nachtwacht 1642	16
Resim 11: Peter Paul Rubens, Masumların Katili, 1636-1638	17
Resim 12: Poussin, Arkadyalı Çobanlar, 1637-38	18
Resim 13: Jacques-Louis David, Horatii'nin Yemini 1784.	19
Resim 14: Benjamin West, The Death of Socrates, 1756.	20
Resim 15: Gavin Hamilton, Venus giving Paris Helen as his wife, 1782–1784.	20
Resim 16: Vicent Van Gogh, The Potato Eaters, 1885	21
Resim 17: Volga Kıyısında Burlaklar, 1844 doğumlu İlya Repin'in resmi.....	22
Resim 18: Johannes Vermeer, The Allegory of Painting, 1666.	22
Resim 19: Osman Hamdi Bey, Silah Taciri, 1908.	23
Resim 20: Nikolai Yaroshenko, Salıncakta	24
Resim 21: Vincent Van Gogh, Arles Köprüsü, 1888	25
Resim 22: Vincent Van Gogh, The Night Cafe, 1888.....	26
Resim 23: Claude Monet, The Bridge at Argenteuil, 1874	27
Resim 24: Camille Pissarro, Paisaje tropical con casas rurales y palmeras, 1853.	28
Resim 25: Claude Monet, Impression, Sunrise, 1872-73.....	29

Resim 26: Pierre-Auguste Renoir, Le Déjeuner des canotiers, 1880.	30
Resim 27: Ressam Halil Paşa, Salacak, 1928.	30
Resim 28: Paul Cezanne, Mont Sainte-Victoire, 1904.	31
Resim 29: Henri Matisse, Still Life with Magnolia, 1941	33
Resim 30: Pablo Picasso, Kemanlı Ölüdoğa, New York, 1912.	35
Resim 31: Edvard Munch, Çılgılık, 1910.	37
Resim 32: William Blake, Adem ile Havva, Habil'in Cesedini Buluyor, 1825	38
Resim 33: Arnold Böcklin, Die Toteninsel, 1883	39
Resim 34: Umberto Boccioni, A Strada Entra Nella Casa, 1911	40
Resim 35: Gino Severini, La danse du pan pan au monico, 1911	41
Resim 36: Umberto Boccioni, Tiyatro'dan Çıkış, 1911.	42
Resim 37: Vladimir Tatlin, Marinaio, 1911.	44
Resim 38: El Lissitzky, Beyaz Çemberi Kızıl Kamayla Yar, 1919.	44
Resim 39: Aleksandr Rodchenko, Leningrad Devlet Yayınevi için poster tasarımı, 1924.	45
Resim 40: Kazimir Malevich, Morning in the Village after Snowstorm, 1912.	46
Resim 41: Andre Masson, Métamorphose Des Amants, 1938	48
Resim 42: Salvador Dali, Belleğin Azmi, 1931	49
Resim 43: René Magritte, Memory, 1948.	51
Resim 44: Eileen Agar, Lord of the Flies, 1956	51
Resim 45: Ernst Fuchs, The Anti-Laokoön, 1965.	52
Resim 46: Jacek Yerka, Pocket Jungle – Bathroom, 2013	52
Resim 47: Leonora Carrington, A Painting Bearing the Name, 1969.	53
Resim 48: Joan Miro Ferra, Le Grand Ordinnateur, Etching and carborundum	53
Resim 49: Salvador Dali, Portrait de Sigmund Freud, 1938	57
Resim 50: Salvador Dali, Soft Construction with Boiled Beans (Premonition of Civil War) 1936.	58

Resim 51: Salvador Dalí, Bir Narın Etrafında Uçan Arının Sebep Olduğu Rüyadan Uyanmadan Bir Saniye Öncesi, 1944.....	59
Resim 52: Rene Magritte, Philosopher's Lamp, 1936.....	60
Resim 53: Rene Magritte, La Golconde, 1953.....	61
Resim 54: Rene Magritte, The Lovers II, 1928.....	62
Resim 55: Rene Magritte, The Gantees, 1929-1931	62
Resim 56: Paul Delvaux, Landscape with lanterns, 1958	63
Resim 57: Paul Delvaux, The Tunnel, 1978.....	64
Resim 58: Max Ernst, Kutsal Bakire İsa'yı Üç Şahit Huzurunda Döverken: André Breton, Paul Éluard ve Ressam, 1926	65
Resim 59: Giorgio de Chirico, Bir Sokağın Melankoli ve Gizemi, 1914.	68
Resim 60: Pablo Picasso, Ağlayan Kadın, 1937	70
Resim 61: Pablo Picasso, Guernica, 1937	71
Resim 62: Pablo Picasso, Avignonlu Kızlar, 1907.....	72
Resim 63: Pablo Picasso, The old Guitarist, 1903.....	73
Resim 64: Paris Biblioteque National'da SU PPL. Turc 242 numarayla kayıtlı Metaliü'l Saade isimli yazma eserde Şeytanlar, Cinler ve Tılsımlar (Res. 5) adıyla yer alan minyatür	76
Resim 65: Mehmet Siyah Kalem'e ait Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen Şeytan tasviri. 15-16. yy.	76
Resim 66: Acaibû'l Mahlûkat adlı yazmada yer alan ve Gerçeküstücü tasvirlerin yer aldığı bir minyatür.....	77
Resim 67: Nurullah Berk, İskambil Kağıtlı Natürmort, 1933.....	78
Resim 68: Yüksel Arslan Artür 401, 1989.....	79
Resim 69: Nuri Abaç, Figürlü Kompozisyon, 1999.....	80
Resim 70: Erol Deneç, Bilgeliği Özleyiş.....	82
Resim 71: Erol Deneç, Zıtların Birleşimi.....	83
Resim 72: Nuri Abaç, Ortaköy Teknesi, 1998.....	84
Resim 73: Nuri Abaç, Gemi, 1989.....	85
Resim 74: Mustafa Yüce'nin Gerçeküstücü tarzda yaptığı bir resmi.....	86
Resim 75: Mustafa Yüce, Old Man and Farewell, 2015.	87

Resim 76: Firdevsi Feyzullah tarafından yapılan ve Gerçeküstücü öğelerin yer aldığı bir çalışma.....	88
Resim 77: Hasan Behzat Feyzullah, Tutsak Helen, 2012.....	90
Resim 78: Ertuğrul Ateş, Mavi Kapı, 2013.	91
Resim 79: Ertuğrul Ateş, Neşeli Gün, 2012.....	92
Resim 80: Gürkan Coşkun (Komet), Figürlü Kompozisyon, 2008.....	93
Resim 81: Gürkan Coşkun (Komet), Derede Üç Figür, 1976.	94
Resim 82: Alaattin Aksoy, Göğe Yükseliş.....	96
Resim 83: Nazan Erkmen'in son çalışmalarından Zümrüdü Anka Kadınlar "Kaçış", 2016	100
Resim 84: Nazan Erkmen'in Efsaneler konulu çalışmalarından bir örnek.	100
Resim 85: Prof. Dr. Nazan Erkmen'in çocuk kitabı kapak çalışmalarına bir örnek.....	101
Resim 86: Nazan Erkmen'in Dede Korkut konulu gerçeküstü öğeler taşıyan bir çalışması.....	102

GİRİŞ

20. yüzyıl boyunca yaşananların genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa, başlangıcından itibaren içine girdiği büyük bunalımdan on yıllar boyunca çıkamadığı ve bu bitmek bilmeyen bunalım döneminde milyonlarca insanın hayatını kaybettiği, bir o kadarının sakat kaldığı, şehirlerin, köylerin harap olduğu, doğanın katledildiği, güzelliklerin yok olduğu amansız savaşlar ve krizler dönemidir. O güne kadar hiç görmediği ölçüde büyük bir yıkım dönemini yaşayan dünya, 60 yıl gibi kısa bir sürede iki dünya savaşı, bir büyük ekonomik kriz, bir düzineye yakın devrim, dünya üzerinde milyonlarca insanı peşinden sürükleyen iki tehlikeli ideoloji (Nazizm ve Faşizm) ile birlikte, birçok kurtuluş savaşı ve iç savaşa tanıklık etmiştir. Hızlı endüstrileşmenin, hammadde, pazar ve ucuz iş gücü arayışının neden olduğu dizginlenemeyen savaşlar, krizler ve devrimler zincirinin ardından dünyanın, üzerinde duman tüten bir enkaza döndüğü benzetmesini yapmak abartılı olmayacaktır (Özkırımlı, A. 1981). Temelleri bu dönemde atılan savaş, sömürü ve kargaşa ortamının bugün de şekil değiştirmekle birlikte devam ettiğini söylemek mümkündür.

Dünya tarihi boyunca yaşanan en hızlı ekonomik ve sosyal gelişmenin de aynı döneme rastlamış olması, tek tek insanların üzerinde anlaşılması güç etkiler bırakmış ve bunun yanı sıra, insanın en duygusal ve en yaratıcı yanlarını ortaya koyduğu sanat dallarında da bu etkiyi görmek uzun sürmemiştir. Dünyanın ve üzerinde yaşayan

insanın yaşadığı bu bunalım, bireylerin kendi içine dönmesi sonucunu doğurduğu için, önemli değişim ve dönüşümlere yol açmakla birlikte, bu durum sanat alanına da yeni bir akımın ortaya çıkışıyla etki etmiştir: Gerçeküstücülük, sürrealizm...

Gerçeküstücülük akımı incelendiğinde, dünyayı derinden etkileyen ve geçen yüzyılın ilk iki çeyreğinde meydana gelen iki dünya savaşı ve bu savaşlara yol açan ekonomik krizler, dünyayı etkisi altına alan yeni ideolojiler ve bölgesel çatışmaların yol açtığı sıkıntılı bir ortamda ortaya çıktığı görülür. Kurucularının “sürrealizm” olarak adlandırdığı “gerçeküstücülük” akımının en önemli esin kaynağı, insanın yaşadığı bunalım ve rüyalar, ünlü Psikolog Sigmund Freud’un ortaya koyduğu psikanaliz kuramı olmuştur. Psikanaliz, kişilerin zihinsel süreçleriyle bilinçdışı unsurlar arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaya çalışan bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Psikanaliz yöntemini kullanan analistlerin amacı, insanların sorgulaması yapılmamış ve bilinçdışında oluşan çeşitli engeller, bir başka deyişle işe yaramadığı halde insanların özgürlüğünü kısıtlayan ilişkilerdeki eski kalıplardan kurtulmasına ve özgürlüğünü kazanmasına yardım etmektedir. Bu anlamda Gerçeküstücülük akımının Psikanaliz yöntemiyle bağlantısı ortaya çıkmaktadır.

Gerçeküstücülük akımının ortaya çıktığı tarihsel süreç incelendiği zaman; savaşlar, devrimler, krizler ve bunalım dönemlerinin yarattığı yıkıcı etki altında silinen, yalnızlaşan, önemsiz hale getirilen bireylerin bu konumlarının değerlendirildiği açıkça görülecektir. Birinci Dünya Savaşı’nın tüm hızıyla sürdüğü 1916 yılında İsviçre merkezli olarak başlamış olan Dadacılık akımı, Gerçeküstücülük akımının öncüsü olarak değerlendirilmektedir. Savaşın ortaya koyduğu barbarlığa olduğu kadar, sanat ve gündelik hayatta görülen entellektüel katılık anlayışına ve erotizme bir tepki olarak doğan Dadacılık akımının ana karakteristik özellikleri olarak, mantıksızlığı ve mevcut sanatsal düzenler ile akımların reddedilmesini kabul etmiştir. Jacques Magnifico, Jean Arp, Tristan Tzara, Richard Hülsenbeck ve Emmy Hennings gibi sanatçılar tarafından bir manifestoyla kamuoyuna duyurulmuştur.

Resim 1: Jean Arp, Squares Arranged According to the Laws of Chance, 1916-17.

Resim 2: Richard Huelsenbeck, Anno, 1957.

Resim 3: Tristan Tzara, *Le coeur & Gaz*, 1923.

Resim 4: Marcel Janco, *The Cats*.